

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Komparace politického systému Římské republiky a
Atén v době krize se zaměřením na institucionální
strukturu daných celků**

Tomáš Bílek

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Mezinárodní vztahy britská a americká studia

Bakalářská práce
Komparace politického systému Římské republiky a
Atén v době krize se zaměřením na institucionální
strukturu daných celků

Tomáš Bílek

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Luptáki, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Poděkování

Poděkování patří vedoucímu mé práce Mgr. Ľubomíru Luptákovi, Ph.D. za jím věnovaný čas, rady a poskytnutou literaturu.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORIE.....	3
2.1	Okruhy komparace	3
2.2	Pojetí rozdělení moci v Aténách.....	3
2.2.1	Shromáždění	3
2.2.2	Rada pěti set.....	5
2.2.3	Lidový soud	7
2.2.4	Aeropag	8
2.3	Pojetí rozdělení moci v Římě.....	8
2.3.1	Lidové sněmy.....	9
2.3.2	Magistráti.....	10
2.3.3	Tribuni lidu	11
2.3.4	Senát	12
3	ATÉNY	13
3.1	Počátky Atén, Solónovi a Kleisthénovi reformy.....	13
3.2	Peloponéská válka	15
3.3	Aténská oligarchie a sociální změny.....	17
3.4	Makedonie.....	18
4	ŘÍM.....	20
4.1	Počátky Říma a souboj řádů	20

4.2	Problémy římské republiky.....	21
4.3	Období bratří Gracchů.....	22
4.3.1	Tiberius Gracchus.....	22
4.3.2	GaiusGracchus.....	24
4.4	Na sklonku 2. století před naším letopočtem	27
4.5	Mariovy reformy	27
4.6	Boje optimátů a populárů a Sullova diktatura.....	29
4.7	První triumvirát a Caesarova diktatura	32
4.8	Druhý triumvirát a zánik republiky.....	37
5	KOMPARACE.....	40
5.1	Moc zákonodárná.....	41
5.2	Moc výkonná.....	42
5.3	Moc soudní.....	43
5.4	Shrnutí komparace.....	44
6	ZÁVĚR	45
7	SEZNAM LITERATURY	46
8	RESUMÉ	47

1 ÚVOD

Athény i Řím, průkopníci demokratického režimu, prošly rozkvětem, válkami se svými sousedy, krizí demokratického, respektive republikánského zřízení a zánikem tohoto zřízení. V této práci se budeme zabývat důvody krize demokratického režimu, jejím průběhem a následky, přičemž naším hlavním cílem bude prozkoumat oba případy a komparovat vliv, proměny a reformy demokratických, respektive republikánských institucí v daných městských státech. Výzkumné otázky budou: Podílely se instituce obou městských států, či politická praxe v nich uplatňovaná, na vzniku a průběhu krize? Pokud ano, jakým způsobem ovlivnily charakter krize? Můžeme najít nějaké shodné nebo naopak rozdílné znaky mezi oběma případy?

Naší základní metodou bude komparace. Komparovat budeme historický, kulturní, sociální, politický, ale zejména institucionální vývoj obou aktérů. Další užitou metodou bude metoda analytická, uplatněná při analýze primárních textů (Aristoteles, Polybius, Démostenés), a metoda popisná. Využití primárních textů bude doplněno o sekundární zdroje.

Práce bude rozdělena do šesti kapitol, po úvodu budeme pokračovat teoretickou částí, samostatné kapitoly zabývající se Athénami a Římskou republikou budou následovány samotnou komparací obou případů. Celý text bude zakončen závěrem.

V teoretické části se zaměříme na definování pojmů a vymezení okruhů komparace. Budeme se zabývat pojmy jako zákonodárná, výkonná a soudní moc. Okruhy komparace budou vedeny na dvojí linii, jednak bude sledován vývoj institucí samostatně v každé jednotlivé oblasti (Řím a Athény), jednak bude komparován stav institucí navzájem mezi těmito dvěma celky. V rámci každé oblasti budou popsány jednotlivé složky moci a bude porovnán posun jejich významu v důsledku historických změn. Komparace obou politických celků se pak bude soustředit na roviny obecnější, jimiž budou výkonná moc, soudní moc a

zákonodárná moc, které byly uplatňovány v obou státech, nicméně pomocí jiných mocenských institucí.

V části zabývající se Aténami se nejdříve stručně podíváme na historický a kulturní vývoj, dále se pak budeme věnovat situaci v tomto městském státě během Peloponéské války a sociální, politické a institucionální situaci v této době. Poté se zaměříme na ztrátu velmocenského postavení Atén a rozrůstající se krizi. Nakonec se budeme zabývat situací po bitvě u Chairóneie, kdy Filip II. porazil helénský spolek a podrobil si - kromě dalších městských států - právě Atény.

V části zabývající se Římskou republikou se také stručně seznámíme s historickým a kulturním vývojem a pak se především budeme soustředit na zkoumání vývoje a proměn politického systému s ohledem na vymezené okruhy komparace a se zaměřením na institucionální strukturu. Nejdříve se zaměříme na vnitrostátní problémy související s rozmachem republiky a její expanzivní zahraniční politiku. Podíváme se na problémy s tím spojené, například nedostatek vojáků, vznik vrstvy bezzemků a povstání otroků. Nakonec se budeme zabývat průběhem krize, počínaje reformami bratří Gracchů, přes reformy Maria, diktaturu Sully, první triumvirát, nástup Caesara k moci, až po druhý triumvirát a začátek Augustova principátu.

V další části budeme komparovat fakta, která jsme zjistili předchozím zkoumáním. Komparovat budeme předem vymezené okruhy, kterými, jak již bylo výše uvedeno, jsou zákonodárná, soudní a výkonná moc. Po porovnání vymezených okruhů budeme také schopni odpovědět na výzkumné otázky, čímž naplníme cíl práce.

V závěru shrneme hlavní argumenty a závěry práce.

2 TEORIE

2.1 Okruhy komparace

Okruhy, které budou komparovány, byly zvoleny podle jednoho zásadního hlediska: podle možnosti srovnání. Budeme srovnávat oblasti, které je možné najít a vymezit v obou zkoumaných celcích. Pojednáno bude o moci zákonodárné, soudní a výkonné.

V obou celcích byli autoři, kteří psali o rozdělení moci, avšak jejich přístup se lišil, jak vzájemně, tak i od dnešního pojetí. Pro potřeby této práce využijeme moderní podobu rozdělení moci a to na moc zákonodárnou, která zodpovídá za tvorbu a přijímání zákonů, výkonnou, která implementuje a vymáhá zákony stanovené legislativou, a soudní, která vykládá zákony a ústavu a na základě toho rozhoduje spory (NCSL Neuvedeno).

2.2 Pojetí rozdělení moci v Aténách

Nejznámějším a vlastně i prvním autorem, který se zabýval takzvanou smíšenou ústavou, předstupněm dnešního klasického rozdělení moci, je Aristoteles. Zmiňoval dvě složky lakedaimónské ústavy – složku oligarchickou (všechny úřady byly voleny nikoliv losovány) a složku demokratickou (výchova dětí, soužití bohatých a chudých, voleni mohou být všichni občané). Nejedná se o klasické rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, principem je spolupráce mezi jednotlivými druhy moci (Aristoteles 2009: 150-151).

2.2.1 Shromáždění

Shromáždění neboli ekklésia bylo aténskou institucí, která ovlivňovala každý aspekt života Aténanů, osobní i veřejný, od uzavírání míru či vyhlášení války přes náboženské záležitosti a rozpočet až po pořádání slavností a her.

Shromáždění bylo nejdůležitějším demokratickým orgánem s rozsáhlými zákonodárnými pravomocemi (Blackwell 2003a: 5).

Jednalo se o mužský orgán, ženy neměly v Aténách politická práva. Každý muž bez ohledu na postavení mohl dostat slovo, avšak hodně se přihlíželo k tomu, zda byl mluvčí zběhlý v tom, o čem hovořil (Blackwell 2003a: 5). Výjimku tvořila správa města, kde, jak Sokratés uvádí, „muž, který povstane, aby jim poradil, může stejně dobře být kovář, švec, obchodník, námořní kapitán, boháč, chudý člověk, z dobré rodiny nebo bez rodiny“ (Plato 1967: 319).

V 5. století se počet mužů oprávněných k hlasování pohyboval mezi 40 – 60 tisíci obyvateli, ve 4. století pak tento počet poklesl na 20 – 30 tisíc. Reálná účast byla však mnohem menší, zejména kvůli poměrně velkému počtu aténských obyvatel, kteří žili na venkově. Některé zdroje uvádějí pouhých 5000 účastníků, lepším měřítkem však bude fakt, že pro platné hlasování o udělení občanství bylo zapotřebí minimálně 6000 hlasů (Blackwell 2003a: 5).

Základním kamenem shromáždění byla svoboda projevu všech mužských občanů, avšak i zde platila jistá pravidla a omezení. Před 5. stoletím měli právo první promluvit muži nad 50 let, dále se jednalo o zákony omezující diskuzi nad daným tématem pouze na daná setkání nebo úplný zákaz probírání témat, kterými se zabýval soud. Neoficiální cestou k umlčení řečníka pak byla nevole posluchačů, kteří ho mohli pokřikem vyhnat, či ho neposlouchat (Blackwell 2003a: 5).

Dalším omezením bylo vyloučení občanů za spáchání určitých zločinů, jako například dluh státní pokladně, vyloučených ze své domovské démy, usvědčení z prostituce, fyzické napadení svých rodičů nebo odhození štítu v bitvě. O vyloučení občana ze shromáždění se rozhodovalo u soudu (Blackwell 2003a: 5).

Za účast na shromáždění byla zúčastněným přiznávána finanční odměna, a to proto, aby se mohli účastnit i chudí a nemajetní. Atéňané, kteří se považovali za nejdemokratičtější ze starořeckých států, viděli v této praxi záruku skutečné demokracie. To potvrzuje například i nařízení z doby krátké vlády oligarchů v roce 411 př. n. l., jejichž jedním z prvních nařízení bylo zrušení vyplácení těchto odměn. Démosthenés ve svých řečech proti Timokratovi, jenž navrhoval zmírnit přístup proti zadluženým, uvádí, že kdyby poskytli dlužníkům úlevy, nebyla by státní pokladna schopná vyplácet účastnické příspěvky, a to by byl konec demokracie (Demosthenes 1935: 437).

Ve 4. století bylo celkem 40 setkání za rok, v každé „prytany“ (jednotka roku, podobná měsícům, jednalo se o 1/10 roku) čtyři. Hlavním bylo „vládnoucí shromáždění“ (kuria ekklesia), kde se řešily úřednické posty, zásobování města, obrana nebo důležité žaloby. Jedno z dalších tří normálních shromáždění bylo vyhrazeno pro apely občanů na shromáždění. Řečník mohl mluvit o veřejné či osobní záležitosti, která pak byla řešena (Blackwell 2003a: 5).

Shromáždění neměla přesně vyhrazené dny setkávání, avšak často se tak dělo v souvislosti s jinými významnými, často náboženskými, událostmi. O chod shromáždění se starali prytaneisové, 50 členů z Rady pěti set, kteří svolávali shromáždění, sdělovali agendu, technicky zajišťovali hlasování a během 5. století přímo vedli shromáždění. Ve 4. století se této role chopili proedroi, kterých bylo devět, a také byli vybraní z Rady. Rozhodovali, kdy se bude o čem hlasovat, a moderovali diskuzi. Samotné hlasování se vykonávalo zdvižením ruky a v některých případech pomocí hlasovacích lístků (Blackwell 2003a: 5).

2.2.2 Rada pěti set

Rada pěti set, nebo také búlé, byla vládou Atén. Sestávala se z 50 členů každé fýly a volební období bylo jeden rok. Jeho hlavní funkcí bylo připravovat agendu a návrhy k odhlasování pro shromáždění. Během klasického období byla

tato funkce placená a každý občan ji mohl vykonávat dvakrát za svůj život. Zároveň však nebyla Atéňany považována za součást politické kariéry, byla vnímána spíše jako služba veřejnosti, něco, co občan vykonával navíc ke dvěma denním pracovním povinnostem (Blackwell 2003a: 6).

Každý nově zvolený člen Rady musel projít „prověrkou“, která potvrdila jeho schopnost vykonávat úřad. Prověrky se neomezovaly jen na členy Rady pěti set, ale byly nedílnou součástí politicky či nábožensky angažovaných Atéňanů. Celý proces byl prováděn šesti themosthety, nižšími archonty, ale výsledky jejich zkoumání posuzovala Rada, ve 4. století pak bylo možné se proti případnému neschválení odvolat k soudu (Blackwell 2003a: 6).

Jednoleté funkční období bylo rovněž rozděleno na pryťanie, každou jednu pryťanii předsedalo 50 náhodně vybraných členů. Toto bylo opatřením proti korupci – nikdo nemohl ovlivňovat předsedající kmen, když nevěděl, kdo bude vybrán. Z oněch 50 zástupců byl každý den vybrán jeden předseda, který měl v držení klíče od pokladnice, archivu a městskou pečeť. Jeho služba byla pravděpodobně 24 hodin v celku, po 8 hodinách se u něj v pohotovosti střídala zbytek z 50 presidentů (Blackwell 2003a: 6).

Minimální věk pro službu v Radě byl 30 let. Autor Christopher W. Blackwell na příkladu uvádí rozsah sdílení prakticky nejvyššího výkonného úřadu v Aténách, když předpokládá, že průměrná délka politického života byla 30 let, za nichž se úřad předsedy vystřídá 10 000x, a jelikož tato funkce nesměla být zastávána tím samým občanem dvakrát a jelikož autor uvádí, že okolo roku 404 př. n. l. bylo v Aténách okolo 22 000 občanů, můžeme z toho podle Blackwella vyvodit, že každý druhý Atéňan ve svém životě tuto funkci zastával (Blackwell 2003a: 6).

Nejdůležitější funkcí Rady jako celku bylo určování agendy shromáždění. Rada pěti set prodiskutovala, o čem by se mělo mluvit a hlasovat, a odhlasovala předběžný dekret, kterým se pak zabývalo shromáždění (Blackwell 2003a: 6).

2.2.3 Lidový soud

V lidových soudech zasedaly poroty občanů, naslouchali jednotlivým případům, rozhodovali o vině či nevině a popřípadě o trestu či nápravě. Stejně jako u ostatních demokratických institucí v Aténách, i u této byla vyplácena mzda za službu, aby se mohli účastnit i ti nejchudší. Každý občan nad 30 let a bez zadlužení ve státní pokladně mohl působit jako porotce (Blackwell 2003a: 9).

Dalším podobným rysem, tentokrát s Radou pěti set, byla snaha o co největší potlačení možnosti korupce. Porotci byli vybíráni náhodně losem a poté byli rozděleni do skupin, náhodně a na poslední chvíli. Každá skupina dostala přidělenou místnost, také náhodně, a těsně před začátkem procesu a při vstupu bylo pečlivě kontrolováno, zdali vstupují jen oprávnění porotci (Blackwell 2003a: 9).

Každá ze stran, žalobce i obhájce, měla stejně času na své projevy. K měření času byly používány vodní hodiny, jejichž obsah a počet obracení se lišil podle závažnosti případu. Počet porotců se také lišil podle závažnosti případu. U méně závažných případů stačilo 501 zúčastněných, u těch nejdůležitějších jich bylo na 1500. Hlasovalo se pomocí vhození lístku do urny (Blackwell 2003a: 9).

Za běh soudů odpovídali archonti, kteří však nebyli soudními autoritami. Ve skutečnosti museli žalobce i obžalovaný spoléhat na obecnou znalost práva oněch náhodně vylosovaných občanů, kteří zasedali v porotách. Větší roli často hrál smysl pro spravedlnost občanů – porotců nebo řečnické umění zúčastněných stran. Tam, kde neexistoval zákon, se museli porotci spoléhat na nepsané zásady a vlastní instinkt (Blackwell 2003a: 9).

2.2.4 Aeropag

Aeropag byl původně hlavním exekutivní institucí v Aténách, avšak za demokratického zřízení sloužil především jako soud, který se zabýval vážnými zločiny, například vraždami. Skládal se z bývalých archontů, kteří tuto pozici po ukončení svého předešlé funkce dostali doživotně. Název Aeropag je odvozen od názvu kopce, na kterém se toto uskupení scházelo (Blackwell 2003a: 8).

Ve 4. století př. n. l. měl Aeropagus značnou prestiž a jeho členové měli velký respekt, jenž z části vycházel z bývalého archonátu a následovně prověrky lidovým soudem, který posoudil, zda případný budoucí člen Aeropagu neporušil během svého archonátu nějaký zákon. Druhým důvodem byla zkušenost jednotlivých členů, kteří se nedali tak snadno přesvědčit dobrou rétorikou, ale spoléhali často i na své vlastní vyšetřování. Historické zdroje se zmiňují o tom, že důvěra a respekt Aeropagu byl tak velký, že proti jeho rozhodnutí nikdy nikdo nic nenamítal (Blackwell 2003a: 8).

V pozdním 4. století získal Aeropagus pravomoc předat usvědčeného vraha přímo popravčímu. Obžalovaní disponovali jedním velmi důležitým právem – po své úvodní řeči mohli opustit zasedání soudu a nikdo je nesměl zastavit. Předpokládá se, že takto si bylo možné dobrovolně zvolit vyhnanství. Kromě vražd soudil Aeropag i případ napadení a zranění a stejně tak nesoudil jen vrahy, ale i ty, kteří je ke zločinu nabádali a povzbuzovali je (Blackwell 2003a: 8).

2.3 Pojetí rozdělení moci v Římě

Nejznámějším autorem, který se věnoval popisu rozdělení moci v římské republice, byl Polybius. Ten navazuje na Aristotela a vymezuje tři druhy ústavy – královládu, aristokracii, demokracii (Polybius 1927: 273). Polybius pak dokazuje, že všechny 3 tyto prvky jsou přítomny v římské republice. Královláda je zastoupena konzuly, jakožto nejvyššími zástupci exekutivy, senát je aristokracie a lid jako takový je demokratickou složkou republikánského režimu. Nejedná se o

klasické rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, ale princip je v zásadě podobný – zabránit jedné složce plně usurpovat moc (Polybius 1927: 297-303).

2.3.1 Lidové sněmy

Svobodní občané, kteří nebyli senátory, mohli svoji politickou moc uplatnit v lidových shromážděních. Nejstarším sněmem, ještě z dob králů, byl kurijsní sněm, který však za republiky fungoval spíše kvůli tradici a náboženství. Zabýval se skoro výhradně jen přechody občanů z rodu do rodu nebo přijímáním cizinců (Burian – Oliva 1984: 328).

Významný byl naproti tomu setninový sněm, kam byli obyvatelé zařazeni podle majetkových tříd. Původně se majetkové třídy určovaly podle vlastnictví půdy, později se bohatství vyjadřovalo v mincích. Majetkových tříd bylo 5 plus takzvaní proletarij, tedy majitelé minimálních pozemků, bezzemci, chudina (Christ 1984: 30).

Práva občanů v setninovém sněmu byla odstupňována podle příslušnosti k majetkové třídě. Každý třída musela v době války vyslat určitý počet vojáků, jejichž výzbroj musela korespondovat s jejich třídou. Vojáci se sdružovali do centurií, tedy setnin (odtud název setninový sněm). Občané první třídy museli postavit 80 pěších setnin a 18 jízdních, druhá až čtvrtá třída 20 pěších setnin, pátá 30 setnin a proletariát 1 setninu (Burian – Oliva 1984: 328).

Počet stavěných vojáků byl ukazatelem politické moci jednotlivých tříd, neboť každá třída odvozovala svůj počet hlasů od počtu odvedených setnin. Setninový sněm volil vysoké úředníky, například konzuly, rozhodoval o vyhlášení války, o občanství a měl legislativní funkci. Také se zabýval uplatněním práva provocatio, tedy odvoláním občana odsouzeného k smrti k lidovému sněmu (Burian – Oliva 1984: 328).

Setninový sněm řídil konzul nebo diktátor. Před zahájením sněmu proběhlo neformální seznámení s projednávanou agendou. Během samotného sněmu pak každá centurie odevzdala jeden hlas, který korespondoval s vnitřním názorem celku. Pokud si spočítáme všechny centurie, zjistíme, že první třída a jezdci měli dohromady nadpoloviční většinu (98 ze 193 hlasů). To potvrzuje nadřazenost nejbohatších vrstev (Burian – Oliva 1984: 328).

Posledním byl tributní sněm, ve kterém se občané setkávali podle místní příslušnosti. Původně se zde volili nižší úředníci, ale s postupem času dostal tento sněm i rozsáhlé legislativní pravomoci (Burian – Oliva 1984: 328).

2.3.2 Magistráti

Magistráti byli římský státní úředníci, jejichž pozice byly neplacené a krátkodobého charakteru. Jejich pravomoci a zaměření byly takového rozsahu, že aby nedošlo k zneužití úřednické moci, byla jejich profesionální zodpovědnost sdílená, šlo o jakousi kolegiální zodpovědnost (princip collegium). Druhým způsobem omezení moci byla maximální délka služby jeden rok, v případě diktátora půl roku, u censora pak rok a půl (Christ 1984: 27).

Princip collegium určoval, že každou úřednickou pozici budou vykonávat přinejmenším dva lidé. Každý magistrát měl právo intercessio (právo veta) vůči svým kolegům na jednom úřadě, magistrátu. Tento bezpečnostní mechanismus byl odvozen z myšlenky stejné autority a zodpovědnosti kolegů. U všech důležitých rozhodnutí se tak muselo dospět ke konsenzu, nebo byl daný návrh, opatření zrušeno. Nižší úředníci byli také podřízeni těm, kteří zastávali vyšší pozice. Ti mohli vetovat opatření a dekrety těch s nižším postavením (Christ 1984: 27).

Magistráti pod sebou měli jen velmi málo podřízených, aby se zabránilo hromadění byrokracie a aby se úřad nestal závislý na pracovnících. Magistráti tak velmi často při výkonu svého úřadu spoléhali na pomoc své rodiny, rodiny přátel

(Christ 1984: 28). Dále byli podporováni konsiliem, skupinou spřátelených politiků nebo zástupců aristokracie. Dále museli brát na zřetel rozhodnutí senátu jako celku i přání jeho vyslanců, zástupců a komisí. Tato opatření zabraňovala magistrátům, aby zůstali v izolaci nebo aby se stali příliš nezávislími. To umocňovalo pravidlo, že mezi jednotlivými jednoročními obdobími v úřadě musela být dvouletá pauza, a existovalo opatření proti opakovanému držení stejného úřadu a zákaz držení dvou různých úřadů najednou (Christ 1984: 28).

Dále uvádíme příklady římských magistrátů, se kterými je pracováno v této práci. Prétoři římské republiky sloužili jako soudci, velitelé armád nebo guvernéři. Aedilové dohlíželi na trhy, obchod a určovali obchodní politiku. Do jejich kompetence také patřilo pořádání her a slavností (Christ 1984: 28).

Zvláštním úřadem byl pak post diktátora. Tato pozice nebyla obsazovaná pravidelně, diktátor byl volen na půl roku v době velkých vojenských konfliktů, především ve válkách se Samnity a Puny (Christ 1984: 28). Dalším významným úřadem bylo censorství. Censoři byli zodpovědní za sčítání obyvatelstva, měli pravomoc k odvolání senátorů, zodpovídali za majetek státu. Voleni byli jednou za 5 let (Christ 1984: 29).

Snad nejvýznamnějším úřadem v Římě, a pro většinu politiků oním vysněným profesním Olympem, byla funkce konzula. Konzul byl hlavou exekutivní moci, nejvyšším zástupci celého Říma. Starali se o vedení válek i obecnou správu státu. Podle principu kolegiality byli voleni dva konzulové na jeden rok (Burian – Oliva 1984: 327)

Zvláštní magistraturou pak byla funkce tribuna lidu.

2.3.3 Tribuni lidu

Úřad tribuna lidu vzniknul po první secessi, která se údajně odehrála v roce 494 př. n. l. a tento úřad měl zajišťovat lepší životní podmínky pro plebs a

chránit ho proti neoprávněnému chování patricijských úředníků a římských institucí. Od konce 5. století bylo voleno 10 tribunů lidu, každý na rok (Burian – Oliva 1984: 340).

Byli nedotknutelní a disponovali právem veta, kterým mohli zrušit jakékoliv nařízení senátu či sněmu (výjimku tvořily rozhodnutí diktátora). Mezi jejich další pravomoci a potažmo povinnosti patřilo svolávat a řídit plebejské sněmy, poskytovat azyl potřebným plebejcům, kteří se ukrývali před nespravedlností patricijů. Postupem času získal i právo navrhnout zákony. Tribun lidu se tak stal jedním z nejmocnějších magistrátů v Římě (Burian – Oliva 1984: 340).

2.3.4 Senát

Senát římské republiky byl původně vytvořen jako instituce, kde se měli setkávat zástupci patricijů. V klasickém období se z něj stalo shromáždění bývalých vysokých úředníků, jako byli konzulové nebo přetoři, ale i Římanů bez jakékoliv historie v úřadě. Počet členů senátu byl omezen na 300, tím pádem zde jednotlivé patricijské rodiny nebyly zastoupeny rovným dílem. Členy byli i zástupci rodin, které ještě konzulát nadrželi, a na druhé straně ne všichni mužští členové nejvýznamnějších rodin byli členy senátu. Tato instituce byla nejvýznamnějším nástrojem aristokracie pro prosazování jejich politické vůle (Christ 1984: 25)

Politické boje byly sváděny různorodými skupinami, které se formovaly na základě příbuzenských vztahů nebo vzájemných politických konexí. Tyto skupiny byly relativně konstantní a věrné, na rozdíl od dnešního systému. Samozřejmě zde existovali i krátkodobé aliance, například v období voleb (Christ 1984: 26).

Senát římské republiky byl autoritou ve skoro všech aspektech politického života a mohl se věnovat skoro každé záležitosti s tím související. Staral se o zahraniční politiku Říma, vedení války, správu financí, daně, správu provincií a

celkově o zachování řádu. Výjimkou byla rozhodování o válce a míru, volba úředníků (magistrátů), legislativa a politické procesy. Tyto pravomoci byly v držení lidového shromáždění. Faktem ale bylo, že mnoho legislativních návrhů bylo předkládáno senátem (Christ 1984: 26).

Procesní záležitosti Senátu byly velmi jednoduché a řízené precedentem. Úředník, který vedl jednání, představil body jednání a na konci přeložil návrh. Ten byl poté debatován a rozebrán jednotlivými senátory, přičemž každý dostal slovo v předepsaném pořadí. Tato hierarchie není nepodobná modernímu principu seniority. Poté, co byly probrány pozměňující návrhy a různé alternativy, se uskutečnilo hlasování. Hlasovalo se tak, že se senátor postavil ke skupině, se kterou souhlasil. Vše bylo poté spočítáno a zapsáno (Christ 1984: 26-27).

3 ATÉNY

3.1 Počátky Atén, Solónovi a Kleisthénovi reformy

Legenda o vzniku Atén přisuzuje vznik tohoto městského státu legendárnímu hrdinovi Théseovi, tomu, který zabil Minotaura. Ve skutečnosti byl celý proces značně komplexnější. Obyvatelstvo se dělilo do čtyř iónských rodových fýl, přičemž nejnižšími jednotkami byly jednotlivé rody, jejichž členy byli aristokraté (Flacelière 1959: 12).

Po období králů se vládnoucími postavami v Aténách stali archonti vybíraní z aristokracie. Jejich nástup k moci začal v polovině sedmého století a jejich volební období bylo jeden rok. Epónymos, vrchní archont, měl správní pravomoce, jeho kolega polemarchos velel armádám a hlavní trojici uzavíral basileus, který zodpovídal za náboženské rituály. Doplněvalo je šest thesmothetů, zákonodárců, jejichž úlohou bylo dohlížet na zákony (Burian – Oliva 1984: 283).

Na přelomu 7. a 6. století začalo docházet k sociálním nepokojům, jejichž důvodem byla nespokojenost bohatnoucí vrstvy řemeslníků a obchodníků s nadvládou aristokracie. Řešení se ujmul Solón, archont. Jedním z největších problémů Solónovi doby bylo dlužní otroctví, do kterého často upadaly nejchudší vrstvy obyvatel, takzvaní hektémorové, kteří odváděli statkářům část úrody a když toho nebyli schopní, zaručovali se za své dluhy osobní svobodou. Solón smazal dluhy nejchudších obyvatel a ustanovil, že nadále nebude tato praxe možná. Také vykoupil všechny aténské občany, kteří byli prodáni do ciziny (Burian – Oliva 1984: 283-284)

Solón dále rozdělil aténské občany do 4 majetkových tříd, podle kterých bylo pak možné zastávat úřady. Pouze nejbohatší občané mohli být archonty. Nejnižší vrstvy, bezzemci, se směli účastnit lidového sněmu, ekklésie, a účastnit se soudů. Původ politické moci tedy nebyl rodový, ale majetkový (Burian – Oliva 1984: 284)

Další významnou etapou vývoje Atén byla Peisistratova tyranida. Po neúspěšných pokusech se mu v roce 546 před naším letopočtem podařilo podmanit Atény. Tyranida pokračovala i za jeho synů, než byla roku 510 př. n. l. svržena za přispění Sparty. Po následných politických bojích se k moci dostal Kleisthénés, který vytvořil novou ústavu (Burian – Oliva 1984: 284).

Zrušil čtyři rodové fýly a zavedl deset fýl územních, čímž narušil mocenské zázemí aristokratů, kteří se opírali o tradiční kmenové zřízení. Původ se nadále uváděl nikoliv podle rodiny, ale podle příslušnosti k dému, nejnižší územní jednotce. Další změnou bylo zavedení rady 500, která byla platformou pro setkávání zástupců jednotlivých fýl. Navýšil se i počet archontů, a to o písáře, aby korespondoval s novým rozdělením obyvatelstva. Dále se začalo volit deset stratégů a Kleisthénés je také zodpovědný za zavedení ostrakizace (Burian – Oliva 1984: 284).

3.2 Peloponéská válka

Na začátku 5. století čelilo Řecko útoku Peršanů v čele s králem Dáriem I. a později Xerxem. Oba útoky se spojenými silami řeckých polis povedlo odvrátit. Po konci řecko – perských válek se Aténám naskytla možnost pro expanzi směrem k Černému moři a Kypru. Vzhledem k izolacionalismu Sparty se do popředí dostaly Atény, které v roce 478 př. n. l. založily aténský námořní spolek, který měl z počátku okolo 150 členů (Burian – Oliva 1984: 294).

Aténský námořní spolek se brzy dostal do střetu s druhým významným řeckým uskupením, peloponéským spolkem, který byl mocenským nástrojem Sparty. Záhy vypukly spory, došlo k několika střetům, které skončily střídavým úspěchem. Od 50. do 30. let 5. století byly Atény mocensky, ekonomicky i kulturně na vrcholu (Burian – Oliva 1984: 298-299).

Hlavním strůjcem Aténskému úspěchu byl Periklés. Jedním z jeho nejdůležitějších počínů byl dokončení opevnění, které skýtaly ochranu velkému počtu obyvatel. Za Perikla došlo k velkému rozmachu demokracie. Archontem se nyní mohl stát i člen 3. třídy obyvatelstva. Unikání bylo také zavedení volby úředníků (kromě stratégů) losem a občané Atén, kteří byli součástí porot při soudních dvorech, dostávali plat (Burian – Oliva 1984: 299).

Mezitím napětí mezi Aténami a Spartou neustále narůstalo. Byl to spor jak hegemonický, tak šlo i o otázku ochrany spojenců, především pak Korintu, který byl odvěkým rivalem Atén. Nakonec roku 431 před našim letopočtem vypukla válka. Po prvotních střídavých úspěších se v roce 430 př. n. l. aténské štěstí obrátilo. Tisíce lidí, z venkova i měst, kteří utekli před nájezdy peloponéského spolku a kteří se nyní hromadili za aténskými hradbami, postihla neznámá epidemie, pravděpodobně tyfus (Burian – Oliva 1984: 300).

Jednou z obětí nákazy se stal i Periklés. Nejdříve se stal terčem zlosti, zoufalství a nespokojenosti občanů a v roce 429 př. n. l. se sám stal obětí

pohromy. Po jeho smrti zaznamenaly Atény několik proher a přišly o cenné spojení. Kruté boje začaly zasévat i vnitřní rozpory, a to zejména mezi oligarchy a demokraty. Po bitvě o Amfipole se v Aténách k moci dostali umírnění demokraté v čele s Níkiem, který v roce 421 př. n. l. uzavřel se Spartany mír, který měl trvat 50 let (Burian – Oliva 1984: 300-301).

Mír byl však pouze dočasný, oba městské státy váhaly s odchodem vojsk z okupovaných území a někteří členové jednotlivých spolků se k mírové smlouvě ani nepřidali. Válka propukla s obnovenou intenzitou v roce 415 př. n. l. a jejím hlavním dějištěm se stala Sicílie. V roce 413 byli Atéňané drtivě poraženi, jejich vojevůdci popraveni a zajatí vojáci odsouzeni k práci v kamenolomech (Burian – Oliva 1984: 301).

Aténám se také vymstil jejich protiperský postoj. Sparta naopak s Peršany uzavřela smlouvu, ve které uznala perskou autoritu nad maloasijskými řeckými osadami a na oplátku obdržela finanční pomoc. V důsledku těchto událostí začala narůstat nespokojenost uvnitř aténského námořního spolku a některé polis se otevřeně postavily proti Aténám, další nebyly schopny platit do společné spolkové pokladny včas (Burian – Oliva 1984: 301).

Poté, co Peršané přislíbili další pomoc Spartánům, se v Aténách naplno projevil oligarchické tendence politiků. Roku 411 byla prosazena nová ústava, která rušila platy úředníků, počet plnoprávných občanů klesl na 5000 nejbohatších a veškerá moc se soustředila v rukou nově obsazené rady čtyř set. Nové zřízení však nemělo podporu mezi aténskými námořníky kotvícími u ostrova Samu, kteří zde právě přispěli ke svržení protiaténské oligarchické vlády (Blackwell 2003b: 6).

Po dalších vojenských neúspěších a marných pokusech o uzavření příměří se Spartou vláda oligarchů v Aténách padla. Naproti tomu se demokratickému loďstvu podařilo v bitvě u Kyziku rozdrtit peloponéské síly. Nedlouho po tomto vítězství byla v Aténách obnovena demokracie, rada čtyř set zanikla a plné

občanské právo bylo uděleno všem Atěňanům, kteří se mohli na vlastní náklady vyzbrojit (Burian – Oliva 1984: 303).

Peloponéská válka byla rozhodnuta v roce 405 před naším letopočtem, kdy spartský vojevůdce Lýsandros porazil u Kozích říček aténskou flotilu. Po této zdrcující porážce došlo k rozpadu aténskému námořnímu spolku, který zanechal Atény osamocené a ponechané napospas obléhání Spartanů. Definitivní porážka Atěňanů přišla v roce 404 př. n. l (Burian – Oliva 1984: 303).

3.3 Aténská oligarchie a sociální změny

Porazené Atény byly nuceny strhnout hradby a opevnění, předat Spartanům své loďstvo a smířit se s umístěním spartské posádky, která dohlížela na plnění mírových podmínek. Spartané ve všech dobytých obcích zaváděli oligarchické vlády, většinou dekarchie, vlády deseti oligarchů. V Aténách byla pak zavedena vláda třiceti Spartanů dosazených oligarchů, kteří vybrali nové členy rady pěti set, jakožto i další úředníky a správce. Prováděli také rozsáhlé politické čistky, za které se však často schovaly i finančně motivované popravy bohatých Atěňanů, jejichž majetek pak připadl oligarchům, přezdívaným „třicet tyranů“ (Burian – Oliva 1984: 304).

Spartští tyrané pozabíjeli na 1500 občanů Atén a jejich akce vyvolaly znechucení i v jejich vlastním středu. Rostoucí nespokojenosti využili aténští demokraté v exilu, kteří s podporou Théb pronikli na území Attiky. V samotných Aténách vypukly nepokoje, v kterých byli zabiti někteří z nejradikálnějších tyranů. Spartané několikrát vyslali posily, ale roku 403 př. n. l. se podařilo aténským demokratům svrhnout oligarchii a obnovit demokracii ve státě (Burian – Oliva 1984: 304).

Peloponéská válka sice ukončila výsadní postavení Atén v antickém Řecku, ty přesto ale zůstaly v centru kulturního i ekonomického dění. V letech po skončení peloponéské války začaly celým starověkým Řeckem otřásat sociálně –

ekonomické změny. Tradiční pojetí polis, jakožto společnosti občanů, vlastnicích půdu a společně spravujících veřejné záležitosti, začalo upadat (Burian – Oliva 1984: 303).

Rozmach obchodu a peněžních transakcí, zejména z pronajímání otroků do dolů, se projevil prohlubováním sociálních rozdílů mezi chudými a bohatými, bohatnutím cizinců a upadal pocit sounáležitosti bohatých s chudými i polis samotnou – nejzámožnější obyvatelé Atén přestávali přispívat na stavbu lodí či na kulturní a náboženské akce, jako byly divadelní představení a hry (Burian – Oliva 1984: 303-304).

3.4 Makedonie

Tyto vnitřní sociálně – ekonomické problémy byly umocněny nárůstem moci Makedonie. Makedoňanům vládla dynastie Argeovců, které Řekové přiznali helénský původ. Jednou z hlavních institucí byl vojenský sněm, kde všichni vojáci aklamací potvrzovali volbu králem, který měl kromě vojenských pravomocí i autoritu soudní a náboženskou (Burian – Oliva 1984: 306).

Během řecko – perských válek byli Makedonci donuceni uznat autoritu Dáreia I. Během peloponéské války reorganizovali armádu a získali přístup k moři. V první polovině 4. století před Kristem došlo k oslabení makedonského postavení a této situace se snažily využít různé řecké státy, zejména Atény a Théby, kde byl vězněn Filip II., budoucí král Makedonie. Když v roce 359 př. n. l. padnul jeho bratr Perdikkás III. v bitvě, stal se Filip správcem trůnu (Burian – Oliva 1984: 307).

Filip se začal okamžitě soustřeďovat na upevnění moci a expanzi. Po odstranění vnitřní politické opozice se soustředil na vnější hrozby, Paiony, Thráky, Ilyry a uzavřel smlouvu s Atéňany, které si ale záhy zase zneprátelil, když obsadil Amfipoli a Pydnu. Atéňané ale měli plné ruce práce se svými starými spojenci, kteří proti nim povstali. Během Aténské zápolení v takzvané

„spojenecké válce“, pokračoval Filip v expanzi do Thrákie a roku 355 př. n. l. přijal titul krále (Burian – Oliva 1984: 307).

Filipovy vojenské úspěchy byly z části dílem slabosti řeckých městských států a jejich věčného soupeření, z části rázným Filipovým velením a restrukturalizací jeho armády. Dříve byla v centru armády jízda, Filipovy změny tuto roli přenesly na falangu, kosý šik pěchoty ozbrojený dlouhými oštěpy (Burian – Oliva 1984: 307).

Počátkem druhé poloviny 4. století začal Filip své tažení do samotného Řecka. Podmanil si chalkidické obce a upevnil tak své pozice na severu egejského moře. V Aténách se v reakci na rostoucí hrozbu Makedonie objevily dvě skupiny obyvatel, jedna prosazovala spolupráci s Filipem, druhá usilovala o rázný zákrok proti jeho expanzivním snahám. Démostenés, hlavní představitel protifilipovské frakce, se pokusil domluvit pomoc perského krále Artaxerxe III. Jednání však ztroskotala na nelibosti Atéňanů spojit se s dávným nepřitelem proti novému a šance na jednání s Peršany se chopil Filip, který výměnou za nezasahování do záležitostí v Malé Asii získal volnou ruku v evropské části egejské oblasti (Burian – Oliva 1984: 308).

Snaha Atén bránit se Filipovi dala vzniknout helénskému spolku, jenž sdružoval městské státy středního Řecka, peloponéská uskupení a některé ostrovy. Filipovi se však podařilo obejít thermopylskou soutěsku a vpadnout do středu Řecka, kde nenarazil na mnoho odporu. Atény se spojily s Thébami a společně s dalšími městskými státy se postavily Makedoňanům u Chároneie v roce 338 př. n. l., kde došlo k porážce protimakedonské koalice (Burian – Oliva 1984: 308-309).

Filip II. se po této bitvě stal faktickým pánem Řecka. Do jednotlivých městských států dosadil promakedonské vlády, v některých případech se uchýlil k politickým čistkám. Polis jako základní prvek klasického Řecka začala ztrácet na politickém významu, do popředí se dostala Makedonská monarchie. Filip

nechal ustanovit celořecký sněm – symmachii, kde byl hegemonelem a členové sněmu byli jeho stoupenci. Tak mohl ovládat akce celého Řecka (Burian – Oliva 1984: 309).

4 ŘÍM

4.1 Počátky Říma a souboj řádů

Legendu o vzniku Říma zná každý. Dvojčata Romulus a Remus, synové boha války Marta a pozemské ženy, odkojená vlčicí, se rozhodla založit město. Došlo mezi nimi ale ke sporu, který se týkal názvu města. Když znamení od bohů rozhodla v Romulův prospěch, Remus učinil pokus zesměšnit městské hradby, ale byl v hádce zabit svým bratrem. Město bylo pojmenováno po vítězi Romulovi, Roma. Legenda pokračuje únosem sabinských žen a spojením obou národů (Christ 1984: 5-6).

Po Romulovi následovalo sedm legendárních etruských králů, kteří položili základy náboženství, kultury a politických struktur. Okolo roku 510 př. n. l. došlo ke svržení posledního etruského krále Lucia Tarquinia Superba (Christ 1984: 6) a nastolení republiky, která se záhy stala svědkem boje o moc mezi plebejci a patriciji. Tento „souboj řádů“ začal první secesí v roce 494 před naším letopočtem, kdy se plebejci vzbouřili, opustili město a odmítli sloužit v armádě. Výsledkem bylo zavedení Zákonů dvanácti desek. Soupeření o moc mezi jednotlivými řády pokračovalo až do roku 287 př. n. l., kdy byl přijat lex Hortensia, díky kterému získala rozhodnutí lidových shromáždění právní sílu v celém římském státě. Dalšími významnými úspěchy bylo umožnění vykonávání nejvyšších úřadů plebejcům (367 př. n. l., lex Licinia-Sextiae), uznání práva provocatio (300 př. n. l.), které dávalo každému svobodnému Římanovi právo odvolat se k lidu proti rozsudku smrti, a praktické zrušení otroctví za dluhy (326 př. n. l., lex Poertelia) (Christ 1984: 12-14).

Christ datuje klasické období římské republiky mezi roky 287 – 133 před naším letopočtem. Toto období je charakterizováno značnou vnitřní stabilitou a zahraniční expanzí Římské republiky, z nichž nejznámějším příkladem jsou Punske války. Expanzivní zahraniční politika Římské republiky stojí za vzestupem republiky, ale je i jednou z příčin pádu (Christ 1984: 23).

4.2 Problémy římské republiky

Krise římské republiky, která vedla později k jejímu zániku, začala jako znechucení z luxusu, korupce, úpadku morálky. Tyto společenské neduhy byly kladeny do kontrastu s glorifikovanou minulostí. Římská společnost procházela obdobím velkých politických, ekonomických a sociálních změn, které však nebyly brány v potaz jako celek nebo si společnost neuvědomila jejich důsledky. Spor o moc se přenesl z úrovně plebejové – patriciové na rovinu optimáti – populáři. Optimáti obhajovali svoji aristokratickou autoritu, zatímco populáři, také členové aristokracie, bojovali společně s lidovým shromážděním za reformy (Christ 1984: 38).

Sporů se rozhořelo mnohem více, především v důsledku expanzivní zahraniční politiky. Senát se snažil udržet velitele armád pod kontrolou, obyvatelé, žijící na veřejné půdě, odporovali zemědělským reformám snažícím se o pomoc bezzemkům, plnoprávní Římané bojovali s požadavky svých italských spojenců, otrokáři se vzbouřeny otroky. Zprvu mělo na krizi největší vliv zemědělství, kde pracovalo na 90% římské populace. Obrovské ztráty z punských válek způsobily velké nepříjemnosti malým vlastníkům půdy, kteří tvořili jádro římské armády. Dalším problémem byl nástup nového typu vil, sídel, kde pracovalo okolo dvaceti pěti otroků, kteří sklízeli olivy a víno, někdy i ovoce, zeleninu a další plodiny. Tyto vily byly v držení velkých vlastníků půdy, přičemž každý člen nejvyšších vrstev vlastnil několik takovýchto stavení. Vše bylo ještě umocněno velkým počtem dostupných otroků, tedy levné pracovní síly (Christ 1984: 39-43).

Druhým problémem, spojeným s předchozím, bylo zajištění živobytí pro vojáky. Dříve se jim vyplatila mzda, dostali podíl z kořisti a mohli se vrátit k svému životu malých vlastníků půdy. Neustálé výboje a dobytvačná politika však vytvořily vrstvu dlouho sloužících veteránů, kteří neměli žádnou půdu, a musel pro ně být vymyšlen prostředek obživy. Začali se tvořit velké vazalské armády, kdy vojáci spoléhali na svoje velitele, od nichž očekávali, že se o ně postarají, a pro jejich velitele to skutečně byla nejdůležitější priorita (Christ 1984: 41).

Otázka otroků se začala také objevovat až s expanzivní politikou a dobýváním nových území. Původně bylo v Římě otroků málo, v malých dílnách pracovali členové rodiny, popřípadě klienti, pro které byla práce povinná. Malé množství otroků pocházelo z válek a z řad dlužníků. Po druhé punské válce se ale vše změnilo, došlo rozšíření systému vil a sociální změny s tím spojené vedly k nárůstu počtu otroků. Také došlo k izolaci otroků od vlastníků a zneužívání nabralo velkých rozměrů. To vedlo k povstáním desítek tisíc otroků (Christ 1984: 43-44).

4.3 Období bratří Gracchů

Bratři Gracchové byli jedni z prvních reformátorů, kteří se snažili odpovědět na ekonomicko - sociální změny pozdní římské republiky. Byli si vědomi spojitosti mezi zemědělskou strukturou a složením armády. Nároky kladené na rodiny malých a středních vlastníků půdy, z kterých pocházela většina vojáků, byli obrovské (Christ 1984: 39).

4.3.1 Tiberius Gracchus

V roce 134 před naším letopočtem se ujal úřadu tribuna lidu ani ne 30 let starý Tiberius Gracchus. V roce 133 představil zákon lex agraria, který omezoval vlastnictví veřejné půdy na osobu. Limitem bylo zhruba 125 hektarů půdy, ti, kdo

vlastnili více, přišli o nadbytek, avšak na to, co se vešlo do limitu, měli permanentní vlastnictví osvobozené od nájmu. Přebytečná veřejná půda byla rozdělena na menší parcely a rozdělena mezi bezzemky. Půda však nadále patřila státu. Tím by se z bývalých bezzemků stali stálí nájemníci státu, kteří se nemuseli bát nátlaku ze strany velkostatkářů, jež by měli zájem je z jejich půdy vyhnat. Gracchus by tak zabránil vzniku nepokojů ze strany rostoucí vrstvy městských i venkovských bezzemků (Konrad 2006: 167-168).

Hlasování o návrhu bylo ale několikrát vetováno Marcem Octaviem, dalším z tribunů lidu a velkým pozemkovým vlastníkem. Opakované veto bylo nevídané, předpokládalo se, že po jednom zamítnutí se obě strany pokusí domluvit jinak, či od návrhu úplně upustí. Spor mezi Tiberiem Gracchem a Marcem Octaviem přerostl až v bezprecedentní konstituční krizi, když Tiberius jako odpověď na nesouhlas svého kolegy dal hlasovat o jeho odvolání z funkce pro zneužití práva veta. Odpověď to byla stejně nevídaná, jako předchozí několikanásobné hlasování. Tiberius tím nastavil nebezpečný precedent – dříve se podle principu kolegiality museli oba magistráti dohodnout, oba disponovali stejnou autoritou. Tiberius tento princip zničil, když využil své moci k odstranění nesouhlasícího kolegy (Konrad 2006: 168).

Po odvolání Octavia došlo k odhlasování pozemkové reformy. Ukázalo se ale, že samotná reforma nebude k podpoře těch nejchudších stačit. Tiberius, povzbuzen předchozím úspěchem, přišel s dalším kontroverzním návrhem řešení. K podpoře těch nejchudších a k nastartování jejich nové farmářské budoucnosti chtěl využít odkazu pergamského krále Attaly III., který odkázal Římu značné finanční prostředky. Tento návrh však v Senátu narazil na silný odpor. Senátorům se nelíbilo, že jim Tiberius upírá jejich starobylé a výsadní právo na distribuci finančních prostředků (Burian – Oliva 1984: 398).

Tiberius Gracchus se však nedal tímto neúspěchem odradit a rozhodl se, že navzdory všem zažitým principům bude kandidovat do úřadu tribuna lidu

podruhé za sebou, tedy na rok 132 před naším letopočtem. Nebylo to zakázané zákonem, avšak nikdo toto nepsané pravidlo již po 200 let neporušil. Bylo to narušení dalšího z výše uvedených zavedených republikánských principů omezení moci magistrátů. Proti Tiberiovi se zvedla v Senátu vlna nevole, která přerostla v štvavou kampaň proti jeho osobě, šířily se zvěsti o tom, že si Tiberius najímá pouliční rváče, chová se despoticky a usiluje o samovládu. Tento strach nebyl neoprávněný. Když Tiberiovi nevyšlo zmanipulování volby předsedy volební komise, obsadil se svými přívrženci Kapitol a pokusil se zabránit ve vstupu opozičně smýšlejícím voličům. Došlo k potyčce, ve které byl Tiberius Gracchus a jeho přibližně 200 – 300 přívrženců zabito (Burian – Oliva 1984: 398).

4.3.2 Gaius Gracchus

Po tomto neslavném konci staršího z bratří Gracchů se dostala do problémů i komise, která měla na starosti přidělování pozemků. Postupně jí byla odebrána některá práva a tím došlo k znemožnění vykonávání její činnosti. V souvislosti s pozemkovou reformou se také objevila otázka spojenců, kterým stále nebylo přiznáno římské občanství. Stávalo se, že části pozemků, určené k přerozdělení, se nacházely na území spojeneckých měst. Mnoho spojenců bylo ochotno vzdát se části území výměnou za plné římské občanství. To se však nelíbilo ani senátu ani obyvatelům Říma. V roce 130 př. n. l. podal konzul Marcus Fulvius Flaccus, stoupenec bratří Gracchů, návrh na udělení občanství spojencům. Senát se ho elegantně zbavil tím, že mu svěřil velení nad armádou, která se měla vyrovnat s Gaulusem, který ohrožoval římského spojence Massilii (Konrad 2006: 170)

Reformy gracchovského hnutí pokračovaly s Tiberiovým bratrem Gaiem Semproniem Gracchem, který byl roku 123 př. n. l. zvolen do funkce tribuna lidu. Hned ve svém prvním roce v úřadě představil mnoho významných reforem. Navázal na svého bratra a věnoval se pozemkové reformě. Vypustil

z přerozdělované půdy některé pozemky spojenců, a tím zklidnil situaci. Další významnou změnou byl posun ze soustředění se na jednotlivé farmy na italském venkově směrem k zakládání nových kolonií. Nejambicióznější byla Junonie, která se nacházela na území původního Kartága a byla první kolonií mimo Řím (Konrad 2006: 171).

Gaius zároveň myslel i na městskou chudinu Říma, od které nikdo nemohl čekat, že bude farmařit. Zároveň byl Řím závislý na dovozu pšenice ze zámoří. Když byly tyto dodávky přerušeny, docházelo k velkému nárůstu cen, který byl pro nejchudší obyvatele neúnosný. Gaius Gracchus proto přišel se zákonem *lex frumentaria*, který nařizoval státu, aby nakoupil a skladoval velké množství pšenice, kterou pak jednou měsíčně prodával pod cenou. Gaius byl okamžitě označen za demagoga, který chce jen rozmazlovat nejchudší. Gaius si však uvědomoval, že musí naplnit základní potřeby obyvatel, aby předešel vzpourám. Druhým důvodem k této reformě byla jeho snaha zabránit uplácení nejchudších. Bývalo zvykem, že bohatí občané poskytovali těm nejchudším hmotnou pomoc výměnou za jejich hlas u voleb (Konrad 2006: 171).

Další reformou byla reforma armády. Gaius si byl vědom nepostradatelnosti silné a schopné armády pro zajištění blahobytu Říma, ale také věděl o tvrdých podmínkách vojenské služby. Proto rozšířil právo *provocatio* i na občany sloužící v armádě, nastavil minimální věk pro vstup do armády na 17 let a stát se stal zodpovědným za šacení vojáků. Gaius, stejně jako u *lex frumentaria*, sledoval dva cíle. Prvním bylo zlepšení sociálních podmínek občanů římské republiky, ale druhým bylo oslabení moc senátu. Gaiovy vojenské reformy posílily postavení jezdců, které Gaius vnímal jako potenciální nástroj proti senátu. Díky zákonu o výběru daní v Asii jezdcí velmi zbohatli a Gaius jejich postavení posílil, když jezdcům zákonem garantoval členství ve stálých soudních dvorech, které se zabývaly zneužíváním moci správci provincií. Tato pravomoc byla předtím výlučně v rukou senátu (Konrad 2006: 171).

Omezování soudní moci senátu pokračovalo i nadále. Občané souzeni za hrdelní zločiny museli být souzeni buď lidovým shromážděním, nebo zákonem ustanoveným soudem. Tím učinil přítrž soudům vedeným senátem nebo magistráty, kteří se v případě porušení tohoto zákona sami stávali obžalovanými (Konrad 2006: 171).

Rozložení soudní moci senátu zakončil Gaius zákonem, který ukončil monopol senátorů na rozhodování v civilních případech a jejich dominanci ve stálých soudních dvorech. Zákon *lex iudiciaria* vytvořil platformu, která se skládala z jedné třetiny senátorů a ze dvou třetin jezdců. Z tohoto panelu byli vybíráni soudci jak občanského, tak trestního práva. Tato reforma byla prohloubena v roce 122 tribunem M. Aciliem Glabriem, který úplně odstranil senátory z rozhodování v případech vydírání (Konrad 2006: 171).

Rok 122 před naším letopočtem se nesl ve znamení neúspěchu. Gaius odjel do Afriky, aby se zasadil o vznik junónské kolonie, čehož využili jeho nepřátelé, kteří proti němu v jeho nepřítomnosti burcovali. Potom, co bylo několik jeho zákonů vetováno a do čela boje proti gracchovskému hnutí se postavil tribun lidu Marcus Minucius Rufus, který usiloval o zrušení všech zákonů bratří Gracchů, došlo k dalšímu nárůstu napětí. Ke konečnému střetu mezi stoupenci Gaia Graccha a senátem došlo na pahorku Aventinu, kde byl zabit Fulvius Flaccus. Samotný Gaius zemřel rukou svého věrného otroka. V příštích dnech bylo v Římě pozabíjeno na 3000 Gaiových stoupců (Konrad 2006: 172).

Po Gaiově smrti došlo k rozvrácení gracchovských reforem. V roce 119 před naším letopočtem došlo k zastavení přerozdělování půdy a zastavení kolonizace Junónie. V roce 111 př. n. l. došlo k definitivní likvidaci celé agrární reformy (Konrad 2006: 172).

4.4 Na sklonku 2. století před naším letopočtem

Republikánské zřízení Říma vyhovovalo spíše potřebám malého městského státu, nikoliv obrovského impéria. Po smrti Tiberia Graccha se objevily dva přístupy, jak se vyrovnat s touto problematikou. Konzervativci v řadách Římanů chtěli další upevnění moci senátu na úkor institucí a jedinců, kteří mu byli konkurencí, tedy zejména lidovému shromáždění a tribunům lidu. Aristokraté z nejlepších rodin Říma, zasedající v senátu, měli rozhodovat o osudu římského impéria. Nazývali se optimáti, nejlepší (Burian – Oliva 1984: 400).

Proti nim se vytvořila skupina populárů, tedy zástupců lidu. Chtěli přesný opak, tedy více autority a pravomocí pro tribuny lidu a lidové shromáždění a omezení moci senátu. Jako nástroj měli sloužit příslušníci jezdeckva, kteří měli zájem na úpadku senátu (Burian – Oliva 1984: 400).

4.5 Mariovy reformy

Přelom 2. a 1. století před naším letopočtem byl stále ve znamení římské expanze. Boje se odehrávaly jak v jižní Galii, tak i ve středomoří. Právě ovládnutí středomoří z africké strany se stalo římskou prioritou, zejména pak vývoj situace v numidském království. Jugurtha, vnuk předchozího krále Massinissy, usiloval o vymanění se z římského vlivu. Po sérii politických vítězství, kterých dosáhl diplomacií a ústupky, se vedení války v Africe ujal Quintus Caecilius Metellus. Legátem v jeho armádě byl v té době Gaius Marius, který byl v reakci na nespokojenost římského lidu s vývojem války, která mezitím nabrala partyzánského charakteru, zvolen v roce 107 př. n. l. konzulem a byl pověřen velením vojsk v Africe (Burian – Oliva 1984: 401).

Mariovo zvolení konzulem bylo výsledkem jeho sympatií u jezdců a římského lidu. Roku 105 př. n. l. se mu podařilo zatknout Jugurtha po vyjednávání s jeho tchánem. Marius tímto vítězstvím značně posílil svůj vliv v Římě a i osobní sympatie svých vojáků. Marius pochopil problémy své armády

a v praxi zavedl mnoho reforem, jejichž hlavním účelem byla profesionalizace armády, přičemž odhadovaná délka služby byla 16 – 20 let a po skončení voják obdržel kousek půdy, aby se uživil. Tak došlo ke změně v armádní praxi, ve které do této doby bývalo zvykem, že se vojsko sestavovalo podle aktuální potřeby. Mariova hvězda stoupala, porazil germánské kmeny, byl zvolen konzulem v roce 107 a pak každý rok v letech 104-100 před naším letopočtem. Marius byl všeobecně vnímán jako zástupce populárů, kteří s jeho vzestupem získávali na moci (Burian – Oliva 1984: 401).

Zejména dva vysocí představitelé tohoto hnutí, Lucius Appuleius Saturninus a Gaius Servilius Glaucia, výrazně zasahovali do společenského života té doby. Saturninus, v té době tribun lidu, podpořil mnoho zákonů ve prospěch Maria, zejména těch, které se týkaly zajištění Mariových vysloužilců. Šlo zejména o přiděly půdy v úrodných částech Afriky a kolonizaci mnoha dalších oblastí říše (Burian – Oliva 1984: 402).

Saturninus měl v roce 100 př. n. l. velmi dobrou pozici. Marius byl konzulem a Servilius Glaucia prétozem. Saturninus se měl stát tribunem i na další rok a chtěl dopomoci Glauciovi ke konzulátu, což by však bylo v rozporu se zákonem. Marius nesouhlasil, nechtěl oběma spojencům přenechat prakticky veškerou moc nad vládou v Římě. V neklidné předvolební náladě byl Glauciovými stoupenci zavražděn Gaius Memmius, hlavní Glauciův oponent ve volbách. Marius, jakožto úřadující konzul byl senátem donucen k zakročení proti vlastním lidem. Saturninus a Glaucius se opevnili v Kapitolu a i přes Mariovy snahy byli oba zabiti optimáty (Burian – Oliva 1984: 403).

Celá tato aféra ukázala nejednotnost populárů, ještě umocněnou nelibostí Římanů s protekcí, které se těšili Mariovi veteráni. Během výše zmíněných nepokojů se k senátu přidali i jezdcí, kteří neměli zájem na podpoře veteránů. Mariovo postavení bylo otřeseno, ztratil podporu mnoha stoupců a optimátů, i přes to, že uposlechl senát a zasáhl proti vlastním lidem, ho stále neuznávali

jako sobě rovného. Marius se rozhodl tedy z Říma odejít na východ do Malé Asie (Burian – Oliva 1984: 403).

4.6 Boje optimátů a populárů a Sullova diktatura

Po skončení předchozího neklidného období byl několik let relativní klid, určitá shoda mezi jezdci a senátem byla narušována pouze občasnými snahami jedné či druhé strany o posílení své pozice. Po pár letech však na povrch opět vyplavala záležitost vztahu mezi Římany a jejich italskými spojenci, jimž stále nebylo přiznáno plnohodnotné římského občanství. Aristokracie si byla této nespokojenosti na apeninském poloostrově vědoma, avšak zareagovala konzervativně, proti integraci svobodných cizinců, a to v roce 95 před naším letopočtem, kdy byl vydán zákon namířený proti Latinům, kteří měli právo na získání občanství, když se přestěhovali do Říma. Nově vydaný zákon je plného římského občanství zbavoval (Burian – Oliva 1984: 403).

V roce 91 se tribun lidu Marcus Livius Drusus pokusil o reformu senátu (chtěl přibrat 300 jezdců a tím zvýšit počet senátorů na 600), tak i soudnictví (soudy věnující se vydírání v provinciích měly být vybírány ze senátorů), a nakonec i o udělení římského občanství italským spojencům. Byl však zavražděn a žádný z těchto návrhů neprošel (Burian – Oliva 1984: 403).

Po těchto neúspěšných pokusech o reformu došlo v letech 91 – 88 před naším letopočtem k takzvané „sociální“ nebo „spojenecké“ válce, kdy Řím čelil vzpouře svých italských spojenců, především Samnitů a Marsiů. Až po několika porážkách se konečně podařilo Římanům krizi zažehnat. Museli udělat ústupky – každý Ital, který zůstal věrný Římu, získal plnohodnotné občanství. V roce 89 př. n. l. došlo k rozšíření působnosti i na ty, kteří okamžitě složí zbraně (Burian – Oliva 1984: 403).

Během této války se vydal na cestu k moci jeden z vůdců optimátů Lucius Cornelius Sulla. V roce 88 př. n. l. se stal konzulem a byla mu svěřena správa

provincie Asie, kde se musel vypořádat s pontským králem Mithradatem. Sulla, zástupce optimátů, spoléhal na to, že rychlé vítězství by zajistilo jeho hnutí velký vliv (Burian – Oliva 1984: 404).

Populáři si uvědomovali nebezpečí z toho plynoucí, a proto se odhodlali k nevídané akci. S pomocí jezdců a nových občanů z apeninského poloostrova se snažili oslabit moc senátu, optimátů. Tribun lidu Publius Sulpicius Rufus svolal lidový sněm, který vedení války s Mithradatem svěřil Sullovi. Sullovi vojáci, kteří měli vidinu velké kořisti, nepřijali tuto zprávu s přílišným nadšením, báli se, že budou posláni domů. Sulla využil této nespokojenosti a vytáhl na Řím (Burian – Oliva 1984: 404).

Sulla po svém snadném vítězství využil nastalé situace pro konsolidaci své osobní moci. Omezil práva tribunů lidu a lidového shromáždění, zvýšil počet senátorů na 600. Následovaly čistky, během kterých bylo zabito mnoho Mariových stoupců, včetně Sulpicia Rufa. Sám Marius prchl do Afriky (Burian – Oliva 1984: 404).

Mariův vliv v Římě však zcela neopadl. V roce 88 před naším letopočtem byl zvolen konzulem přívrženec Maria Lucius Cornelius Cinna. Sulla jeho volbu uznal poté, co mu Cinna slíbil věrnost. Sulla to uvítal, neboť v Římě zrovna probíhaly nepokoje, římský lid padal za obětí demagogii politiků, docházelo ke střetům mezi žoldáky, obě strany používaly guerillových metod a počítaly s možností občanské války (Burian – Oliva 1984: 404).

Cinna však své přísaze nedostál a po odchodu Sully, který se musel věnovat stále nevyřešené hrozbě Mithradata, začal podnikat kroky k rozvrácení Sullovy moci. Druhý konzul, Octavius, se mu však postavil a Cinna byl donucen opustit Řím. Nezalekl se však tohoto neúspěchu a začal sbírat vojsko, z části tvořené otroky. Záhy se z vyhnanství vrátil Marius a spolu s dalšími předáky populárů sestavil silné vojsko, se kterým zpátky dobyl Řím (Burian – Oliva 1984: 405).

Po Sullově vzoru došlo k čistkám, přičemž krutost popravčích čet znechutila i některé populáry, mezi jinými i Cinna. Marius a Cinna byli zvoleni konzuly pro rok 86 př. n. l., avšak Marius záhy zemřel a tváří populárů se tak stal Cinna, který byl konzulem až do své smrti v roce 84 př. n. l. (Burian – Oliva 1984: 405).

Po porážce Mithradata se Sulla vypravil zpět do Říma. Se 40 000 vojáky v zádech se v roce 83 př. n. l. vylodil v Brundisiu. Společně s ostatními optimáty se vydal k Římu a roku 82 př. n. l. rozdrtil odpor v bitvě u Collinské brány a ještě téhož roku byl prohlášen diktátorem, který měl za úkol obnovit pořádek ve městě. Ve skutečnosti neměla Sullova diktatura nic společného s republikánskou institucí diktatury, která byla časově omezená a určená k vedení válek. Sullův časově neomezený statut diktátora byl spíše potvrzením jeho samovlády (Burian – Oliva 1984: 405-406).

Jak už bylo zvykem, Sulla se uchýlil k politickým čistkám. Využil k tomu takzvané proskripce, tedy seznamy nepohodlných osob, které mohly být beztrestně zavražděny, jejich majetek připadl státu a jejich potomci nesměli vykonávat veřejné funkce. Za oběť Sullovu teroru padlo na 4700 lidí, včetně 40 senátorů a 1600 jezdců. Dalšími opatřeními bylo propuštění otroků pronásledovaných osob a rozdělování jejich majetku mezi veterány (Burian – Oliva 1984: 406).

Sulla vládl především pomocí senátu, jenž měl nyní 600 členů, kromě aristokratů zde nyní zasedli i centurioni a jezdcí. Soudní poroty byly nadále sestavovány pouze ze senátorů. Dalším krokem byla minimalizace pravomocí lidového shromáždění a zákony, které tribuni chtěli předložit lidovému sněmu, musely projít přes senát. Celková moc tribunů lidu byla také omezena a bývalým tribunům bylo zakázáno ucházet se o další úřady. Sullovi zásahy do institucionální struktury římských úřadů měly dva důvody. Sulla si byl vědom rozlohy římského impéria a chápal potřebu efektivní správy celého území, což

měl zajistit větší počet úředníků. Ti samí úředníci sebou také přinášeli byrokracii, která omezovala politickou moc jednotlivých úřadů (Burian – Oliva 1984: 406).

Sullovi reformy státního aparátu se nezastavily u tribunů lidu či senátu. Navýšil jak počet kvestorů a prétorů, tak funkční období konzulů a prétorů – po roce v Římě odcházeli do provincií jako prokonzulové nebo proprétoři. Zavedl také minimální věk u konzulů a prétorů, a to 43, respektive 40 let. Také zavedl pravidlo, že konzul směl znovu kandidovat do úřadu až po 10 letech (Burian – Oliva 1984: 406).

Sulla byl reformátor, který chápal hloubku krize republikánského zřízení a viděl východisko ve vládě silné ruky, osobní moci s návazností na oligarchické složky římské společnosti. Sulla se vzdal moci v roce 79 př. n. l. a o rok později zemřel (Burian – Oliva 1984: 406).

4.7 První triumvirát a Caesarova diktatura

Po Sullově smrti nastalo období chaosu. Římané se museli najednou vyrovnat s několika hrozbami. První bylo povstání Quinta Sertoria, který byl známý populár a usiloval o svržení Sullou nastaveného oligarchického systému. Středobodem jeho povstání se stala Hispánie. Povstání trvalo až do roku 72 před naším letopočtem a probíhalo souběžně se vzrůstající pirátskou hrozbou ve Středozemním moři, třetí válkou s Mithradatem a Spartakovo povstáním (Burian – Oliva 1984: 406-407).

Z této několikanásobné krize vyvedli Řím dva budoucí členové prvního triumvirátu, oba následovníci Sully. Prvním byl Gnaeus Pompeius, který porazil Perperna, nástupce Sertoria. Tímto vítězstvím získal prestiž, bohatství i podporu městského obyvatelstva. Druhým byl Marcus Licinus Crassus, který si jméno jako vojenský velitel vydobyl už za Sully. Crassus, v té době prétor, byl senátem vyslán proti Spartakovi. Crassus nakonec zvítězil v Apulii, kde v bitvě padlo na

60 000 rebelů. 6000 zajatců pak bylo ukřižováno podél Via Appia (Burian – Oliva 1984: 407).

Po návratu do Říma se oba rozhodli kandidovat na konzula, což jen prohloubilo jejich vzájemný spor. Oba se zřekli své sullovské minulosti, aby získali podporu širokých vrstev obyvatelstva. Za vlády obou konzulů došlo prakticky k návratu politické situace, která panovala před Sullovo diktaturou. Tribunové lidu získali zpět své pravomoci, byla obnovena cenzura a k soudním dvorům byli připuštěni noví členové (Burian – Oliva 1984: 410).

Tento stav nahrával bývalým Sullovým odpůrcům, jako byl například Marcus Tullius Cicero, který byl velkým podporovatelem Pompeia. Dalším, kdo využil této situace, nebyl nikdo jiný než Gaius Julius Caesar, který byl od mládí velkým obdivovatelem Maria a své vztahy s populáry upevnil, když si vzal Cinnovu dceru (Burian – Oliva 1984: 410).

Mezitím Pompeiova hvězda stoupala. Nebezpečí hrozící od pirátů si vyžádalo speciální opatření od senátu, který se do té doby vždy obával svěřením přílišné moci do rukou jednoho muže. Pirátská hrozba však byla natolik velká, že roku 67 př. n. l. byl přijat zákon, který svěřil celou ochranu Středomoří do rukou Gnaea Pompeia. Po neúspěchu konzula Lucia Licina Lucula v tažení proti Mithradatovi se ujal i této mise. Navíc mu byly přičknuty další pravomoci – byly mu podřízeny východní legie, nadřazenost nad provinčními správci a možnost začít válku nebo uzavřít mír. Po zažehnutí této hrozby se v roce 62 př. n. l. vrátil v míru do Říma (Burian – Oliva 1984: 411).

Vrátil se však do neklidné doby. Během jeho nepřítomnosti se Caesar s Crassem připravovali na jeho návrat a získávali moc na úkor senátu. Caesar využil svého úřadu aedila pro uspořádání populárních her a k obnově mariovské tradice. Období mezi léty 65 – 62 před naším letopočtem bylo ve znamení nepokojů a bojů o konzulát mezi Cicerem a Luciem Sergiem Catilinou. Catilina několikrát neuspěl, a proto se rozhodl přikročit k ozbrojenému řešení. I

to však selhalo, Catilina byl nucen uprchnout z města a jeho spoluspiklenci byli zatčeni a po usnesení senátu popraveni. Došlo tak k porušení občanských práv vzbouřenců, neboť byli popraveni bez řádného soudu a bez možnosti uplatnit provocatio. V roce 62 př. n. l. byly poraženy zbytky vzbouřenců (Burian – Oliva 1984: 412-413).

Po návratu čekalo Pompeia rozčarování. Za jeho nepřítomnosti získali na moci jeho konkurenti a senát ho přijal chladně. V roce 60 př. n. l. se vrátil z Hispánie Caesar, který zde v roce 61 působil jako proprétor a který se nyní chtěl ucházet o místo konzula. Caesara a Pompeia spojil jejich vzájemný cíl prosadit svoje zájmy bez ohledu na vůli senátu. S přičiněním Caesara se k nim přidal i Crassus. V roce 60 př. n. l. tak vznikl první triumvirát, jako prostředek prosazení politické moci jednotlivých členů (Burian – Oliva 1984: 413).

Vznik prvního triumvirátu otřásl tradičními republikánskými institucemi. Když se Caesar stal roku 59 před naším letopočtem konzulem, prosadil ve prospěch Pompeia mnoho reforem. Některé se týkaly oslabení moci senátu, jiné zas agrární reformy, která měla vyřešit problémy chudiny a Pompeiových veteránů. K tomu mělo posloužit rozdělení půdy v Kampánii. Zákony byly odhlasovány lidovým shromážděním, senát byl silně proti. Caesar jako konzul prosadil i návrh o zveřejňování zápisů z jednání senátu, který se tak dostal pod drobnohled lidu (Burian – Oliva 1984: 414).

Caesarovi byla poté svěřena správa Předalpské, Zaalpské Galie a Ilýrie, což ale zahrnovalo i jeho odchod z Říma. Jeho pravou rukou v Římě se stal Clodius Pulcher, který se na přelomu let 59/58 př. n. l. stal tribunem lidu. Ve jménu Caesara se zasadil o odchod Cicera a Cata, kteří byli shledáni příliš nebezpečnými. Proti Cicerovi byla použita poprava Catilinových stoupenců bez soudu, Cato byl vyslán, aby k Římu připojil Kypr. Dále se Pulcher zasadil o zrušení výsadního práva censorů na vylučování senátorů ze senátu, či eliminoval

možnost kněžích narušit či zastavit lidová shromáždění na základě pohybu hvězd (Burian – Oliva 1984: 414).

Po Caesarově odchodu se situace v Římě změnila. Starý spor mezi Crassem a Pompeiem se znovu rozhořel, moc senátu posílila a proti Claudiovi, který k zastrašení senátu používal ozbrojených gangů otroků a pobudů, se postavil podporovatel senátu Titus Annius Milo, jemuž podobné metody nebyly cizí. Milo se v roce 57 př. n. l. stal tribunem lidu a zasadil se o návrat Cicera z vyhnanství. Ve spojitosti se zmenšujícími se vzájemnými antipatiemi mezi senátem a Pompeiem se Ciceronův návrat stal gestem vzdoru proti triumvirátu (Burian – Oliva 1984: 415).

V roce 56 př. n. l. se triumvirát sešel v Luce, kde svoji dohodu prodloužili o dalších 5 let. Crassus a Pompeius se měli pro rok 55 př. n. l. stát konzuly a pak na 5 let odjet spravovat Sýrii respektive Hispánii. Oba se však krátce po Luce začali soustřeďovat na svoje záměry. Pompeius se snažil upevnit svou moc v Římě, zatímco Crassus ještě před koncem svého konzulátu odjel do jemu svěřené kolonie, aby si vydobyl slávu ve válce. Krutě selhal a byl úkladně zavražděn. Caesar mezitím válčil v Galii, nejdůležitějším tažením byla porážka protiřímské koalice vedené Vercingetorixem (Burian – Oliva 1984: 415-416).

Po Crassově smrti se situace začala pomalu vyhrocovat. Za Caesarem stáli legie veteránů a bohatství nabitě v Galii. V Římě začaly jeho úspěchy budit strach. Pompeius začal více inklinovat k senátu a situaci ještě zhoršila smrt Caesarovi dcery Julie, která byla Pompeiovou manželkou (Burian – Oliva 1984: 416).

Situaci v Římě nepřidala anarchie vzniklá z potyček mezi clodiovcí a milovci. Milo se v roce 54 př. n. l. rozhodl kandidovat na post konzula, měl rozsáhlou podporu konzervativních senátorů, ale přirozeně proti němu vystupovali Caesarovi stoupenci. V roce 52 př. n. l. v bojích mezi oběma zneprátelenými skupinami zahynul Clodius a celá tato aféra vedla k lidovým

nepokojům. Senát v reakci na tuto situaci podniknul nevídaný krok – prohlásil Pompeia jediným konzulem Říma. Došlo tak k hrubému porušení republikánského principu collegio. Dalším nelegálním důsledkem bylo, že Pompeius fakticky zastával více úřadů najednou (kromě konzulátu byl i provinčním správcem Hispánie a vrchním dohlížitelem na zásobování Říma). Někteří autoři toto hromadění moci v rukou jednoho Římana označují za předstupeň císařství (Burian – Oliva 1984: 416-417).

Caesar nemohl na tuto situaci nijak okamžitě reagovat, stále válčil s Galy. Po skončení tažení se rozhodl otestovat Pompeia a senát a vytáhl s jednou legií blíže k Římu. I přes snahy o vyjednávání zůstal Pompeius neústupný a senát mu svěřil vojsko k obraně města. Caesar stále usiloval o příměří a nabídl Pompeiovi oboustranné odzbrojení, ale to nikam nevedlo a senát se Caesara pokusil zbavit velení (Burian – Oliva 1984: 417).

Caesarovo následné tažení na Řím bylo rychlé. Obsadil Řím i Itálii, Pompeiovi vojáci se k němu sami přidávali. Pompeius a jeho podporovatelé utekli do Řecka, kde se připravovali na válku, která byla dlouhá a rozsáhlá. Caesar se jako vítěz vrátil až v roce 47 př. n. l. a to jen proto, aby našel město zmítané sociálními nepokoji, způsobenými především velkou zadlužeností obyvatelstva a neplacením nájmu (Burian – Oliva 1984: 417).

Caesar po svém návratu podnikl rychlé kroky k obnovení pořádku. Potlačil vzpouru legií v Kampánii, smířil se s Ciceronem a vypořádal se s nejhůře postiženými dlužníky. To mu umožnilo dokončit občanskou válku, a to vítězstvím v Africe nad Pompeiovými přívrženci. Po tomto konečném vítězství neměla Caesarova moc konkurence, mocí převyšoval veškeré republikánské instituce, prohlásil se za diktátora, nejprve na 10 let, v roce 44 př. n. l. natrvalo. Od roku 45 také požíval titulu imperátor – vrchní velitel římských armád (Burian – Oliva 1984: 417-418).

Caesar se snažil zavděčit co nejvíce vrstvám obyvatelstva. Podporoval sociálně slabé, měšťanstvo, veterány, obyvatelé provincií. Důležitým bodem jeho politiky byla kolonizace, čímž zajistil dostatek příležitostí pro chudé i veterány. Obyvatele provincií se snažil naklonit tím, že tvrdě postihoval jejich vydírání, omezil pravomoci výběrčích daní a plošně uděloval římské občanské právo. Dále omezil moc kněží, když reformoval kalendář a zamezil tak jejich výkladům, které ovlivňovali lidové sněmy (Burian – Oliva 1984: 418).

Po definitivní porážce pompeiovců v bitvě u Mundy v roce 45 př. n. l. se stal Caesar v očích Římanů mužem, který má místo mezi bohy. Již dříve odvozoval svůj původ od Venuše, nyní byl považován za nedotknutelného, stál nad všemi institucemi. Ze senátu, který v té době měl již okolo 900 členů, se měl stát čistě reprezentativní orgán. I jeho územní povaha se změnila – oněch 900 členů se často skládalo z provinciálů, kteří získali občanství teprve nedávno a kteří si tuto poctu vysloužili věností Caesarovi (Burian – Oliva 1984: 418).

Nic nenasvědčuje tomu, že by se Caesar snažil stát králem, či zrušit republikánské zřízení. Přesto záchrana starých institucí a pořádků byla hlavním motivem jeho vraždy, která se odehrála při schůzi senátu v roce 44 př. n. l (Burian – Oliva 1984: 418).

4.8 Druhý triumvirát a zánik republiky

Caesarova smrt uvrhla skomírající republiku do další vlny chaosu. Senátoři, kteří stáli za imperátorovou vraždou, neměli promyšlený další postup a nebrali v potaz silnou pozici Caesarových stoupenců. Ti naopak nebyli jednotní a organizovaní a nejdříve byli vůči senátu a vrahům smířliví. Po Caesarově pohřbu však došlo k nepokojům a spiklenci byli nuceni prchnout z Říma (Burian – Oliva 1984: 419-420).

Hlavními Caesarovými pokračovateli byli Marcus Antonius, Marcus Aemilius Lepidus a Gaius Octavianus. Do příchodu Octaviana, podle Caesarovy

závěti právoplatného dědice, byl hlavním mluvčím caesarovců Antonius, proti kterému se ale postupně začala zvedat senátní opozice a Cicero ho označil za hlavní hrozbu republikánskému zřízení. K Cicerovi a senátu se připojil Octavianus, který v tomto spatřoval cestu, jak se prosadit proti Antoniovi. V roce 43 př. n. l. došlo k další bitvě u Mutiny, Antonius byl poražen a donucen prchnout. Caesarovi vrazi slavili výhru a neprozíravě se snažili odstavit Octaviana od moci (Burian – Oliva 1984: 420).

Octavianus ale tento vývoj předpokládal, spojil se s Lepidem a Antoniem a vznikl tak druhý triumvirát. Nastala éra proskripce jako za Sully, jedním ze zavražděných byl i Cicero. Odpůrci triumvirátu se soustředili na východě říše, finální střetnutí se odehrálo v roce 42 př. n. l. u Filippii a republikánské síly vedené Brutem a Cassiem byly poraženy (Burian – Oliva 1984: 420).

Po bitvě u Filippii si vítězný triumvirát rozdělil provincie. Octavianus dostal na starosti zajistit půdu veteránům, což byl sám o sobě dost těžký úkol, ztěžovaný stoupenci Antonia a synem Pompeia Sexta. Ten ovládal moře, které bylo klíčové pro zásobování Říma. Největší potíže ale působili Antoniovi stoupenci, mezi nimiž a Octavianovými silami vypukl otevřený konflikt. Octavianus, obratný diplomat, a jeho poradce Gaius Cilnius Maecenas, se zasadili o mírové vyřešení celé situace a v roce 40 př. n. l. byla podepsána nová dohoda, která dále vymezovala území jednotlivých členů triumvirátu (Burian – Oliva 1984: 421).

Po vyřešení výše uvedeného konfliktu se Octavianova pozornost stočila na Sexta Pompeia. V roce 36 porazil Octavianův vojevůdce Marcus Vispanius Agrippa Sextovu flotilu a sám Sextus byl poté zavražděn v Malé Asii. V bojích proti Sextovi Octavianovi asistoval i Lepidus, který tím však sledoval své vlastní mocenské zájmy na Sicílii. Octavianus ve strachu z vzestupu Lepidovi moci získal na svou stranu jeho vojáky a jeho samotného zbavil moci. Tím fakticky

rozložil druhý triumvirát a budoucnost obou zbývajících členů byla nejasná (Burian – Oliva 1984: 421).

Marcus Antonius měl v té době však zcela jiné starosti. Roky 41 – 40 př. n. l. strávil v Egyptě, okouzlen Kleopatrou, nezajímajíc se o dění v jeho části říše, zejména pak o výpady Parthů, kteří obsadili Sýrii a velkou část Malé Asie. Teprve až v letech 38 – 39 př. n. l. se Antonius odhodlal k protiútoku a zabral zpět ztracená území. Antonius však tato znovudobytá území, a i jiné části jeho držav, začal pod Kleopatřiným vlivem připojovat k Egyptu. Tím si zneprátelil velkou část Římanů. Navíc v roce 36 př. n. l. pojal Kleopatru za manželku a ani se nenamáhal rozejít s Octavií, jeho stávající ženou a sestrou Octaviana (Burian – Oliva 1984: 423).

Příslowečná poslední kapka padla v roce 32 př. n. l., kdy byla otevřena Antoniova závěť, ve které uznával Kaisarióna, Kleopatřina syna, za Caesarova dědice, odkázal svůj majetek dětem, které měl s Kleopatrou, a žádal, aby byl pohřben vedle ní v Alexandrii. V reakci na tuto urážku římské říše vyhlásil senát Kleopatře válku (Burian – Oliva 1984: 423).

Válka neměla dlouhého trvání. Octavianus rozdrtil Antonia v roce 31 př. n. l. u Aktia a v roce 30 př. n. l. vpadl do Egypta, kde oblehl Alexandrii. Antonius i Kleopatra spáchali sebevraždu, Kaisarión byl zavražděn. Tím Octavianus dovršil cestu k vládě nad římským impériem a také tím vyhasly veškeré naděje na obnovu republikánského zřízení (Burian – Oliva 1984: 423).

Augustus pokračoval v Caesarově tradici a respektoval republikánské instituce, bylo mu jasné, že římský lid by nepřijal jednotlivce, který by se snažil tyto instituce zlikvidovat. Jakkoliv byl režim osobní moci nutný pro správu tak rozsáhlého impéria, musel tento režim budít zdání legality. V tomto duchu předstoupil Octavianus v roce 27 př. n. l. před senát, zřekl se jemu svěřených pravomocí a oznámil ukončení politické činnosti. Obnovil tak republikánské

zřízení, avšak senát ho ihned požádal, aby setrval v čele říše, což Octavianus bez váhání akceptoval (Burian – Oliva 1984: 430).

Octavianova moc vycházela z jeho titulu vrchního velitele římských armád a funkce prokonzula, díky které měl pravomoc na zásah v částech říše, kde to bylo zapotřebí. Přijal také titul Augustus, vznešený. Fakticky se v roce 27. př. n. l. stal prvním římským císařem (Burian – Oliva 1984: 430).

V roce 23 př. n. l. došlo k dalšímu rozšíření jeho moc, když se stal tribunem lidu, v roce 19 př. n. l. získal doživotně konzulské imperium a v roce 12 př. n. l. přebral po zesnulém Marcu Lepidovi úřad nejvyššího pontifika, čímž se dostal do čela římského náboženského kultu. Přes všechny své tituly, imperátor, Caesar, Augustus, vystupoval na veřejnosti jako princeps, tedy první občan, který se dělí o moc se senátem. Vše korespondovalo s jeho snahou, aby byl vnímán jako přítel lidu, který soustřeďuje moc v zájmu občanů a jejich práv (Burian – Oliva 1984: 430).

Aby mohl princeps a senát fungovat vedle sebe muselo dojít ke změnám v senátě. Augustus provedl revizi senátorů a vyloučil ty, kteří podle něj nebyli hodni této funkce, zejména pak různé vojenské vysloužilce, kteří byli dosazeni Caesarem. Místo toho dosadil mnoho majetných a vlivných zástupců italských měst. Senát měl nadále na starosti státní pokladnu, mohl vydávat zákony, a rozhodovat o správě provincií, které mu byly svěřeny. Přesto vše podléhalo Augustovu vlivu, jelikož jakožto princeps byl prvním ze senátorů a mohl tak přímo ovlivňovat rozhodování celé instituce (Burian – Oliva 1984: 430).

5 KOMPARACE

V této části práce se zaměříme na komparování výše nabitých poznatků na základě okruhů komparace.

5.1 Moc zákonodárná

Hlavním legislativním orgánem v klasických Aténách bylo shromáždění neboli ekklésia. Byl to nejdůležitější demokratický orgán, jehož se mohli účastnit všichni nezadlužení mužští plnoletí občané. Za účast na shromáždění se vyplácela odměna, aby se mohli účastnit i ti nejchudší. Po oligarchickém převratu v roce 411 př. n. l. nebyla zákonodárná moc shromáždění omezena, ale utrpěla její legitimita, neboť právoplatných občanů bylo po převratu pouze 5000. Po svržení toho režimu bylo občanství a tím i účast na sněmu přiznáno všem, kdo si mohli dovolit koupit zbroj. Během nadvlády spartských oligarchů byly pravomoci sněmu minimální. Po porážce řeckých polis Filipem II. sice zůstala tato instituce a její funkce nedotčená, avšak stejně jako celé Atény ztratilo shromáždění svoji autonomii a bylo podřízené makedonské monarchii.

V Římě byla legislativní moc v rukou lidových sněmů, především setninového a později tributního, vyplacení odměn za účast zdroje nezmiňují. Významný podíl na zákonodárství měli také tribuni lidu, a to díky možnosti navrhnout zákony. Také se řídili podle principu kolegiality a disponovali právem veta. Tato funkce a praxe se v Aténách neobjevila. První narušení těchto principů v Římě přišlo s Tiberiem Gracchem v 2. st. př. n. l. Po několikanásobném vetu pozemkového zákona ze strany svého spolutribuna dal hlasovat o jeho odvolání pro zneužití práva veta, čímž narušil tradici rovnocennosti magistrátů a tradiční snahu o konsenzus. Za Sullovy diktatury došlo k významnému omezení moci sněmů a tribunů lidu a k přesunu části legislativní moci do rukou senátu, když bylo ustanoveno, že veškeré návrhy zákonů musí projít přes senát. Vznik prvního triumvirátu a později Caesarova diktatura značil velký obrat v zažitých republikánských institucích – osobní moc triumvirů a později Caesara se stala nadřazenou všem ostatním složkám moci. Augustus tento proces dokončil, když v jedné osobě soustředil několik funkcí, včetně tribuna lidu. Oproti Aténám, kde zůstala moc zákonodárná v rukou sněmu, byť s omezenými pravomocemi, v Římě se fakticky dostala tato moc do rukou jednotlivce.

5.2 Moc výkonná

V Aténách byla hlavním exekutivním orgánem Rada pěti set neboli búlé. Každý občan do ní mohl být zvolen dvakrát za život a byla to také placená funkce. Nejvyšším zástupcem exekutivy byl předseda Rady, který byl náhodně volen vždy na jeden den. Nejdůležitějším úkolem Rady bylo určování agendy shromáždění – toho, o čem se mělo diskutovat nebo hlasovat. Vojenské záležitosti měli na starosti stratégové. V roce 411 př. n. l. došlo po oligarchickém převratu k přeměně z Rady pěti set na Radu čtyř set, která se skládala ze zástupců nejbohatších Atěňanů. Po pádu tohoto režimu byla obnovena původní Rada. Za spartské oligarchie byla Rada 500 stejně jako všichni ostatní úředníci obsazena přívrženci tyranů. Fungovala, ale její legitimita v očích veřejnosti byla malá. Po bitvě u Chároneie byla akceschopnost Rady pěti set, stejně jako u shromáždění, podřízena makedonské autoritě.

Magistráti byli původně, tedy v klasické římské republice, neplacení, volení na jeden rok a svůj úřad zastávali podle principu collegio, tedy že jeden úřad vykonávali minimálně dva rovnocenní úředníci, kteří se navzájem mohli vetovat. Počet úředníků a jejich aparát byl držen na minimu, aby nedošlo k hromadění byrokracie. Dále mezi jednotlivými jednoročními obdobími v úřadě musela být dvouletá pauza, jedna osoba nesměla dvakrát držet stejný úřad a byl zde zákaz držení dvou různých úřadů najednou. Sulla si usurpoval velké exekutivní pravomoci, když se prohlásil doživotním diktátorem, i když tato funkce neměla s původní republikánskou funkcí příliš mnoho společného. Kult hromadění osobní moci pokračoval s Pompeiem, který držel, v rozporu s principy omezení moci, mnoho významných exekutivních pravomocí najednou. Šlo o vojenské pravomoci, nadřazenost nad provinčními správci a možnost rozhodovat o míru a válce. Velkým narušením v rovnováze výkonné moci, také a porušením principu kolegiality, bylo pozdější zvolení Pompeia jako jediného konzula. První triumvirát a Caesar pokračovali v trendu hromadění osobní moci a soustřeďování všech složek moci, tedy i té exekutivní. Augustus tento proces opět dokončil, když

ve svých rukou soustředil kromě jiného i pravomoci tribuna lidu, konzulskou moc imperio a velení armád. Oproti Aténám se v Římě pravomoci dostaly do rukou jednotlivce.

5.3 Moc soudní

Soudními pravomocemi disponoval v Aténách lidový soud. Zasedaly zde poroty poskládané z občanů starších 30 let, kteří byli náhodně losováni a přidělováni k případům. Často se museli uchýlovat k svému vlastnímu smyslu pro spravedlnost a instinktu, zejména tam, kde neexistovaly psané zákony. Druhou soudní institucí byl Aeropag, který se zabýval těžkými zločiny, především vraždami. V roce 411 př. n. l. došlo k omezení výběru soudců vzhledem k omezení počtu občanů z rozhodnutí oligarchické vlády. Za spartské tyranidy docházelo k politickým čistkám, mnoho obyvatel Atén bylo zavražděno bez jakéhokoliv soudu. Stejně jako u výše zmíněných složek moci došlo po podrobení Řecka Makedonií ke stavu podřízenosti mezi soudní mocí a makedonskou monarchií.

Soudní moc v Římě byla vykonávána soudními dvory, kde měli z počátku dominanci příslušníci senátu. Gaius Gracchus upravil tyto soudní pravomoci senátu. Zrušil jeho výlučné postavení v soudních sporech se správci provincií, když doplnil poroty o jezdce. Dalšími nařízeními dále omezil soudní pravomoci senátu a jejich stávající nadvládu ve stalých soudních dvorech. Sulla naopak rozšířil senát a vrátil mu výsadní soudní pravomoci. Po jeho pádu se situace zase obrátila a k soudním dvorům byli připuštěni noví lidé. Velkým precedentem bylo zneužití, či spíše ignorace soudní moci a zásad Cicerem, který odsoudil Catilinovi přívržence k smrti bez řádného soudu či možnosti využít práva provocatio. Postavení senátu i jednotlivé soudů začalo opět padat za obět' růstu osobní moci triumvirů. Za Caesara se ze senátu stalo reprezentativní těleso o 900 členech. Augustus se snažil vystupovat jako princeps, první občan a senátor a hlásal svoji

spolupráci se senátem, ve výsledku mu ale bylo jeho rozhodování a jeho soudní pravomoci podřízeny.

5.4 Shrnutí komparace

Z uvedené analýzy a komparace vyplývá, že zatímco v Aténách se funkce institucí s malými výjimkami udržely po celou dobu samostatné existence tohoto městského státu v podstatě ve stejné podobě a jejich působení a rozsah pravomocí bylo ovlivněno většinou (s výjimkou kratší doby v roce 411) zásahy vnějších činitelů – Sparta, Makedonie, v Římě byla situace odlišná.

Zásadní změny v politickém systému Říma byly způsobeny vnitřními faktory. Bratři Gracchové, tribuni lidu, v rámci svých reforem ovlivnil institucionální strukturu klasických republikánských institucí. Tiberius Gracchus narušil tradici rovnocennosti magistrátů a tradiční snahu o konsenzus. Gaius Gracchus upravil především soudní pravomoci senátu omezením jeho moci. Sulla, optimát, omezil moc tribunů lidu a lidového shromáždění. Prohlásil se diktátorem na neomezenou dobu, čímž opět narušil tradiční republikánské vnímání této funkce. Posílil však legislativní moc senátu. Pompeiovi byly svěřeny velké vojenské pravomoci, nadřazenost nad provinčními správci a možnost rozhodovat o míru a válce. Konec celé republikánské éry pak předznamenal vznik prvního triumvirátu jakožto nástroje k prosazení osobní moci a s tím spojený úpadek senátu, censorů a moci kněžích.

Dalším krokem, který bývá označován jako předstupeň císařství, bylo, když senát jmenoval Pompeia jediným konzulem, což narušilo princip kolegiality. Caesar, poté co porazil Pompeia, se stal díky své osobní moci nadřazeným všem starým republikánským institucím. Senát se stal reprezentativní loutkou s 900 členy. S rozpadem druhého triumvirátu a nástupem Octaviana k moci zanikly veškeré naděje na obnovení republikánského zřízení přesto, že se nově jmenovaný princeps snažil o zachování zdání legality jeho

akcí. Vystupoval jako první občan a senátor, partner senátu. Také na svoji osobu postupně nabalil další tradiční republikánské funkce – tribunát, pontifikát a konzulskou pravomoc imperium. Senát si zachoval zdání samostatnosti, avšak byl podřízen imperátorovi Caesarovi Augustovi.

Na tomto místě lze odpovědět stanovené výzkumné otázky:

V případě Atén se instituce městského státu, či politická praxe zde uplatňovaná, nepodílela na vzniku a průběhu krize. Mezi oběma státy tudíž nelze v tomto ohledu najít žádné shodné ani rozdílné znaky.

V případě Říma se instituce státu a politická praxe zde uplatňovaná podílela na vzniku a průběhu krize, a to následujícím způsobem: s expanzí Římské říše docházelo k nárůstu sociálních a ekonomických problémů a potřebě lepší správy říše. Tuto situaci se snažili řešit bratři Gracchové (tribuni lidu), správu státu se pokusil vylepšit Sulla (konzul, diktátor). Vnitřní problémy říše vedly k občanské válce mezi Caesarem a Pompeiem (oba během svého života drželi více úradů, které využívali k upevnění své vlastní moci), kdy Caesarovo vítězství napomohlo upevnění režimu osobní moci, která naplno našla své vyjádření v osobě Augusta (princeps, spojení všech významných úradů v jedné osobě).

6 ZÁVĚR

V práci jsme analyzovali politickou situaci v Římě a Aténách a komparovali funkce jejich institucí v průběhu krize republikánského respektive demokratického režimu. Cíle práce byly naplněny závěrečnou komparací, kde byly zodpovězeny výzkumné otázky. Bylo zjištěno, že činnost politických institucí neměla v Aténách vliv na krizi demokratického zřízení, zatímco v Římě ano. Politická praxe výrazných osobností římské říše vedla postupně k proměně republikánského režimu v režim osobní moci.

7 SEZNAM LITERATURY

Aristotelés (2009). *Politika* (Praha: Rezek).

Blackwell, Christopher W. (2003a). Athenian Democracy: a brief overview. *The Stoa Consortium*. 28. 2. 2003 (http://www.stoa.org/projects/demos/article_democracy_overview?page=2&greekEncoding=UnicodeC, 21. 4. 2014).

Blackwell, Christopher W. (2003b). The Developement of Athenian Democracy. *The Stoa Consortium*. 24. 1. 2003 (http://www.stoa.org/projects/demos/article_democracy_development?page=2&greekEncoding=UnicodeC, 21. 4. 2014).

Burian, Jan – Oliva, Pavel (1984). *Civilizace starověkého středomoří* (Praha: Svoboda).

Christ, Karl (1984). *The Romans* (Berkeley: University of California Press).

Demosthenes (1935). *Against Meidias. Against Androtion. Against Aristocrates. Against Timocrates. Against Aristogeiton 1 and 2 (21-26)*(London: Harvard University Press).

Konrad, C. F. (2006). From the Gracchi to the First Civil War. In: Morstein-Marx, Robert – Rosenstain, Nathan (2006). *A Companion to the Roman Republic* (Oxford: Blackwell Publishing), s. 167-190.

NCSL (Neuvedeno). *Separation of Powers – An Overview* (<http://www.ncsl.org/research/about-state-legislatures/separation-of-powers-an-overview.aspx>, 21. 4. 20014).

Plato (1967). *Plato in Twelve Volumes* (Cambridge: Harvard University Press).

Polybius (1927). *The Histories* (Cambridge: Harvard University Press).

Flacelière, Robert (1959). *Život v době Periklově* (Praha: Odeon)

8 RESUMÉ

The aim of this thesis is to analyse and compare political systems of Athens and Roman Republic during the crisis with the emphasis on the institutional structure and its role in this process. The main questions were whether these institutions were responsible for the crisis or whether they influenced the crisis, and if yes, in which way.

The thesis is divided into four main chapters: theoretical part, which describes essential terms, then the political situation in Athens and in Rome during key centuries is described. Then the comparative part follows.

It was found out that the role of political institutions in Athens did not influence the crisis of democratical system there. However, in Rome, political practice of the important Roman personalities (Tiberius nad Gaius Gracchus, Sulla, Caesar, Pompeius, Augustus) lead slowly to the change of the republican political system to the regime of personal power.